

НАПРЯМ 3.

**КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ
ПОРІВНЯЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА,
ТИПОЛОГІЧНОГО ТА ЗІСТАВНОГО МОВОЗНАВСТВА**

**ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІМАГОЛОГІЇ ЯК
МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ НАУКИ**

Назарій Слободян

*доктор філософії з філології,
асистент кафедри німецької філології та
методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Вероніка Бойчук

*здобувачка магістерського рівня
факультету іноземних мов
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

В останні десятиліття після потужних глобалізаційних та соціальних змін опозиція «свій / чужий» яскраво проявляється завдяки своєму політичному контексту. Це протиставлення чітко виявляється серед наших сучасників, а особливо – серед молоді. «Молода людина, входячи у цей світ і прагнучи віднайти місце в ньому, спочатку закономірно сприймає його, як незнайомий, а отже, чужий, ворожий. Звідси прагнення відшукати своє місце у цьому світі, знайти «свою» субкультуру, «своїх» людей, прагнення сформувати світ «своїх» і протиставити його світу «чужаків» (Крушельницька 2016). Тут варто зазначити, що ціннісні характеристики «своїх» і «чужих» частково збігаються із тими, що були притаманні цим світоглядним категоріям у міфологічну епоху: для «свого» характерними є близькість, позитивна налаштованість, асоціація з помічником та

приятелем; типовою ж для «чужого» є повна антонімія – ворожа налаштованість та недовіра, потенційна можливість завдати шкоди «своєму». Це можна пояснити тим, що «у повсякденному житті, в основі відносин сучасної людини до людей іншої національності лежать стереотипи, пов'язані з особливостями їхньої поведінки, культури. Сприйняття «чужого» людиною традиційного суспільства передусім є містичними. З найдавніших часів «чужий» потенційно завжди ворог, ворог богів («наших богів»), носій шкідливої магії» («Чотири монологи про книжку Тамари Гундорової «Кітч і література» 2009, с. 45).

Говорячи про саму науку імагологію, яка пройшла доволі складний шлях і зазнала багато критики впродовж 1950 – 1980-х рр., слід зазначити, що «вона ще й досі змагається за визнання, перебуває на злеті. Її методологія виводить компаративне дослідження у сферу вивчення міжкультурних взаємин. Наукові зацікавлення зосереджені на актуальних для сучасного суспільства проблемах національної та культурної ідентичності, «деколонізації» тощо. Особливо інтенсивно ця спеціалізація розвивається у Франції та Німеччині» (Будний 2007, с. 53). Як зазначає В. Будний у своїй розвідці про національні образи та стереотипи, одним із перших, хто почав ґрунтовно досліджувати взаємні культурні уявлення народів, зокрема образи певного етносу у свідомості й літературі іншої нації, був французький компаративіст Даніель-Анрі Пажо (Daniel-Henry Pageaux). Він розгорнув свої порівняльні дослідження у напрямку оновленої *psychologie du peuple* («національної психології») (Будний 2007, с. 53). Ученому належить концепція образу Іншого / Чужого, за яким автор експлікує його, цілеспрямовано чи імпліцитно, у параметрах, що визначаються заданими чинниками. Дослідник трактує це так: «Я «бачу» Іншого, але образ Іншого є якоюсь мірою образом мене самого. Неможливо уникнути того, щоб образ Іншого на рівні індивідуальному (письменник) і колективному (суспільство, країна, нація) або напівколективному (група однодумців, поширена «опінія») виявлявся принаймні не меншою мірою продовженням мене самого і мого простору» (Наливайко 2006, с. 92).

Д.- А. Пажо, беручи до уваги специфіку культурних зв'язків, вдається до типологізації рецепції національної культури. Вчений вважає, що інша культура може розглядатись як «вища» порівняно з рідною національною культурою. Наприклад, англomanія французьких філософів XVIII ст., на думку Пажо, пояснюється вадами в їх рідній культурі (брак свободи, толерантності). Позитивний образ Англії виконує роль критика стосовно французької культури. Такі «манії», за іншою культурою, сприяють створенню «марева», хибних ідеалізованих образів. Також іноземна культура може бути «нижчою» стосовно рідної культури (це сприяє підвищенню значущості своєї культури). Як приклад Пажо наводить германofобію французьких письменників кінця XIX ст., для яких зразком був «римський міраж» і які протиставляли німецькому «варварству» «моральну перевагу» римського народу.

Науковець виокремлює іспанofобію французів у епоху Просвітництва, коли іспанська «грубість» і «жорстокість» протиставлялися «доброму смаку» та «м'якій вдачі» французів. Інколи іноземна культура сприймається як «позитивна»

і характеризується двостороннім зв'язком. Наприклад, на думку Пажо, галофілія деяких іспанських критиків заснована не лише на позитивному сприйнятті Франції, а й на визнанні сприятливого впливу французьких поетів на іспанську літературу. Також часто інша культура приймається рідною культурою без будь-якого оціночного процесу (йдеться про об'єднання культур, у яких багатосторонні зв'язки перетворюються на односторонні як, наприклад, панлатинізм, пангерманізм, панславізм) (Pageaux 1983, p. 75-77).

Працювати в цьому руслі продовжив бельгійський компаративіст Гуго Дізеринк (Hugo Dyserinck), який на основі вивчення колективних уявлень про інші етноси та культури, намагався висвітлити основні завдання імагології як компаративної дисципліни (Dyserinck 2003).

Своє трактування національного стереотипу подає Дж. Лірсен у статті «Національна ідентифікація і національний стереотип» («National Identity and National Stereotype») (Лірсен 2011). Учений стверджує, що дослідження національних образів потрібно вважати «компаративістською справою», адже «воно звернене до міжнаціональних стосунків більше, ніж до різної національної ідентичності» (Лірсен 2011, с. 374). Автор зазначає, що «національні характеристики – це часто конкретні випадки та поєднання загальних моральних полярностей, а також що наше мислення категоріями — національних характерів зводиться до етнічно-політичного поширення рольових моделей в уявному антропологічному ландшафті» (Лірсен 2011, с. 374). На думку Дж. Лірсена, саме цей аспект є підґрунтям для майбутніх досліджень у галузі імагології.

Український учений-компаративіст Д. Наливайко доводить, що сучасна методологія дослідження міжнаціональних образів ґрунтується на філософії взаємин між «Я» та «Іншим», яку імагологія проєктує на сферу міжкультурних процесів (Наливайко 2006).

Розглядаючи імагологію, бачимо, що саме вона при всій своїй умовності, чітко та яскраво відтворює характери людей, їхні ціннісні орієнтири, манери мовлення, міжособистісні взаємини, стереотипи повсякденного поведіння, сформовані в тому чи іншому соціокультурному середовищі. Водночас дослідження в межах імагології вимагають запозичення та залучення відповідних знань, а також методологічної бази з різних сфер науки: історії, етнопсихології, культурології тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будний, В. (2007). Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в оновлені літературної етноімагології. *Слово і час*. № 3. 52-63.
2. Крушельницька, О. (2016). Опозиція "свій / чужий" в сучасній масовій літературі України та США (на матеріалі романів І. Карпи та Л. Вайсбергер) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / О. І. Крушельницька; Бердян. держ. пед. ун-т. Бердянськ. 18.
3. Лірсен, Дж. (2011). Імагологія: історія і метод. *Літературна компаративістика*. Вип. IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. Ч. II. Київ : ВД «Стилос». 362–376.

4. Наливайко, Д. (2006). Теорія літератури й компаративістики. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 348.

5. Чотири монологи про книжку Тамари Гундорової «Кітч і література». (2009). О. Пронкевич, Р. Харчук, А. Матусяк, В. Неборак // Альманах «ЛітАкцент». Випуск 2 / За ред. В. Панченка. К. : Темпора. 44-57.

6. Dyserinck H. (2003). Imagology and the Problem of Ethnic Identity. Intercultural Studies: Scholarly Review of the IAIS. №1 (Spring). 285-294.

7. Pageaux, D.-H. (1983). L'imagerie culturelle: de la littérature comparée à l'anthropologie culturelle. Synthesis. Bucarest, 1983. 79 – 88.

СМИСЛОВІ ЛАКУНИ У КАЗЦІ-ПРИТЧІ А. ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ»: РЕЦЕПЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Катерина Нестерчук

*асистент кафедри романо-германської філології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

Вікторія Свинар

*студентка факультету іноземних мов,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

Казка-притча «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері – один із тих літературних текстів, що не втрачають актуальності незалежно від часу, культурного контексту чи віку реципієнта. Її філософський підтекст, алегорична структура та поетичність мови створюють простір для багатозначного прочитання. Однією з особливостей твору є наявність смислових лакун – пропусків, недоокреслених місць на рівні форми і змісту, які залучають читача до інтерпретації, осмислення й заповнення цих прогалин власним тлумаченням.

На думку сучасних літературознавців О. Вісич, В. Костюка, У. Еко, Р. Інгардена, В. Ізера та інших, які досліджували естетичну рецепцію твору художньої літератури як «заповнення порожніх місць у тексті» [7, с. 261], читач нерідко відчуває себе залученим у події, які під час читання здаються йому реальними, навіть якщо вони зовсім не схожі на його власну дійсність. Те, що різні реципієнти сприймають «реальність» одного й того самого тексту по-різному, яскраво ілюструє, як літературний твір перетворює читання на творчий процес, який виходить за межі простої перцепції написаного. Літературний текст пробуджує наші здібності, дозволяючи нам відтворювати світ, описаний у ньому. У